

**ΕΘΝΙΚΟ & ΚΑΠΟΔΡΙΣΤΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**

Ν.Ο.Π.Ε. (ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ)

**ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ
ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΘΕΜΑ: «Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ»

ΔΙΔΑΣΚΩΝ:

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Κος ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΖΑΓΓΑ ΓΕΝΟΒΕΦΑ (ΑΜ 1340200100857)

τηλ. 697/4683957

ΑΘΗΝΑ 2007

Περιεχόμενα

1.- Εισαγωγή.....	1
2.- Περιορισμοί των περιορισμών	1
3.- Προέλευση	2
4.- Τα εννοιολογικά στοιχεία της αρχής της αναλογικότητας	3
5.- Διαδικασία Στάθμισης	4
6.- Δημόσιο Συμφέρον	4
7.- Συνταγματική ισχύς	5
8.- Ελληνική Νομολογία	6
9.- Έλεγχος Συνταγματικότητας και Αρχή αναλογικότητας.....	7
10.- Συμπέρασμα	8
11.- Περίληψη: «Αρχή Αναλογικότητας».....	9
12.- Principle of proportionality.....	9
13.- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	11

1.- Εισαγωγή

Η αρχή της αναλογικότητας εντάσσεται στους λεγόμενους «περιορισμούς των περιορισμών» των συνταγματικών δικαιωμάτων. Οι περιορισμοί των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων δεν είναι από την πλευρά τους ανέλεγκτοι και απεριόριστοι. Τα όρια τους καθορίζονται από γενικές αρχές, οι οποίες απορρέουν από το ίδιο το Σύνταγμα και έχουν υποστεί επεξεργασία από τη θεωρία και τη νομολογία, τους λεγόμενους «περιορισμούς των περιορισμών».

Κατά την ανωτέρω αρχή η ελευθερία του προσώπου μπορεί να περιορισθεί, εφόσον ο περιορισμός αυτός κρίνεται απολύτως αναγκαίος για την προστασία υπέρτερων αγαθών και συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου και εφόσον δεν προσβάλλει τον πυρήνα του θεμελιώδους δικαιώματος. Συγκεκριμένα πρέπει να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ του νομίμου σκοπού που επιδιώκει ένας περιορισμός του δικαιώματος και της εντάσεως, εκτάσεως και διάρκειας του συγκεκριμένου περιορισμού.

Ειδικότερα η αρχή της αναλογικότητας «προκύπτει από την ουσία των ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία ως έκφραση της γενικής αξίωσης για ελευθερία του πολίτη έναντι του κράτους, επιτρέπεται να περιορίζονται από τη δημόσια εξουσία μόνο στο βαθμό που είναι απαραίτητος για την προστασία των δημοσίων συμφερόντων». Η αρχή αυτή συνεπώς προκύπτει από τη σχέση του θεμελιώδους δικαιώματος και του θεσπιζόμενου περιορισμού, που είναι σχέση κανόνα-εξαίρεσης και υπακούει στο βασικό κανόνα *in dubio pro libertate*¹.

2.- Περιορισμοί των περιορισμών

Οι περιορισμοί των ατομικών ελευθεριών πρέπει να έχουν αντικειμενικό και απρόσωπο χαρακτήρα και ιδίως να μην εισάγουν διακρίσεις, που θα αντέβαιναν στη συνταγματική αρχή της ισότητας του νόμου απέναντι των πολιτών και της ισότητας των πολιτών μπροστά στο νόμο, να

---

¹ Βλ. Δ. ΤΣΑΤΣΟΥ, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 1988, τ. Γ', σελ. 245 επ

δικαιολογούνται από σοβαρούς λόγους γενικότερου συμφέροντος, να ανταποκρίνονται προς το σκοπό, για τον οποίο θεσπίζονται, και να μην υπερβαίνουν το εκάστοτε απαραίτητο μέτρο, δηλαδή να είναι αναγκαίοι και πρόσφοροι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος, που δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί με ηπιότερα μέσα (: αρχή αναλογικότητας), να μην αναιρούν την ουσία του πυρήνα του συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος και να ερμηνεύονται στενά, τόσο από τα εν γένει διοικητικά όργανα όσο και από τα δικαστήρια.

3.- Προέλευση

Η αρχή της αναλογικότητας αναπτύχθηκε πρώτα στο γερμανικό δίκαιο όπου το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο την συνάγει από την αρχή του κράτους δικαίου και την ουσία των ατομικών δικαιωμάτων και της αποδίδει μ' αυτόν τον τρόπο συνταγματική ισχύ που δεσμεύει το νομοθέτη και κατά τον περιορισμό ατομικών δικαιωμάτων.

Από το 1970 την υιοθέτησε το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως αρχή του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου με ιδιαίτερη σημασία κατά την εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων. Την αρχή της αναλογικότητας διακηρύσσει πλέον σαφώς, αν και όχι ρητώς, η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Συνάγεται εμμέσως από την αρχή του αναγκαίου που προβλέπεται ρητά στο άρθρο 5 εδ. γ' της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, σύμφωνα με το οποίο «η δράση της Κοινότητας δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων της παρούσας συνθήκης». Ρητώς, την προβλέπει στο άρθρο 52 παρ. 1 εδ. β' το σχέδιο του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, που αποτελεί τώρα το δεύτερο μέρος του υπό κύρωση σχεδίου συνθήκης για τη θέσπιση του συντάγματος της Ευρώπης, σύμφωνα με την οποία «τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στους σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζονται από την ΕΕ ή την ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών

τρίτων». Την αρχή της αναλογικότητας εφαρμόζει και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του ανθρώπου, το οποίο θεωρεί ότι η αρχή της αναλογικότητας συνιστά ουσιώδες στοιχείο των συστημάτων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που διαμορφώνει η ΕΣΔΑ.

4.- Τα εννοιολογικά στοιχεία της αρχής της αναλογικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας αναλύεται σε τρεις ειδικότερες αρχές²:

α./ Στην αρχή της καταλληλότητας -το περιοριστικό μέτρο της ελευθερίας θα πρέπει να είναι πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού -,
β./ στην αρχή της αναγκαιότητας -δε θα πρέπει να υφίστανται άλλα, εξίσου αποτελεσματικά, αλλά λιγότερο περιοριστικά μέτρα- **και γ./** στην αρχή της αναλογικότητας εν τη στενή εννοία του όρου -τα προσδοκώμενα οφέλη από τη λήψη του περιοριστικού μέτρου δε θα πρέπει να είναι δυσανάλογα μικρά σε σχέση με τις προκαλούμενες ζημιές³-. Η στάθμιση αυτή γίνεται βάσει των ειδικών συνθηκών της κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης και όχι γενικά για όλες τις περιπτώσεις, γιατί κανένα έννομο αγαθό δεν υπερισχύει του άλλου *a priori*, ειδικά δε στις περιπτώσεις που το αντιτιθέμενο έννομο αγαθό προστατεύεται συνταγματικά, κάτι τέτοιο θα προσέκρουε στην αρχή της τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων.

---

²Ο νομοθέτης υπό την επίδραση της νομολογιακής εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας υιοθέτησε την αρχή αυτή ως όριο περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων και τη καθιέρωσε τόσο στην περίπτωση της προσωπικής κράτησης όσο και στις περιπτώσεις διοικητικών κυρώσεων, η επιβολή των οποίων πρέπει να είναι ανάλογη με τη βαρύτητα της παράβασης.

Βλ. ν. 1876/1989 και άρθρο 236 του ΚΔΔ, στο οποίο συγκεκριμενοποιούνται οι ειδικότερες διαστάσεις της αρχής της αναλογικότητας, όπως η αρχή της αναγκαιότητας του περιορισμού και της προσφορότητας του μέσου που επιλέγεται

³ Το ΣτΕ προσανατολίζεται στην αναζήτηση άλλων, ηπιότερων μέσων για την εκπλήρωση του δημοσίου σκοπού, ακόμη και αν πρόκειται για δαπανηρότερες λύσεις. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση 1158/1988, ΤοΣ 1988, σελ. 521, στην οποία δέχεται ότι ενόψει του άρ. 117 παρ. 3 και 4 και του άρ. 24 του Συντάγματος, «η απαλλοτρίωση δασών και δασικών εκτάσεων υπέρ του δημοσίου, για λόγους δημοσίας ωφελείας, επιτρέπεται αφού εκτιμηθούν οι επιπτώσεις που η απαλλοτρίωση αυτή θα προκαλέσει στο φυσικό περιβάλλον και μόνον αν η εκπλήρωση του δημοσίου σκοπού που επιδιώκει η απαλλοτρίωση δεν μπορεί να εκπληρωθεί με άλλο τρόπο, που έστω και δαπανηρότερος δε θα έθιγε το δάσος».

5.- Διαδικασία Στάθμισης

Η προσφυγή στη διαδικασία της στάθμισης, η οποία αποτελεί την Τρίτη βαθμίδα ελέγχου της αρχής της αναλογικότητας και εμφανίζει αυτοτέλεια, έχει ως σκοπό την άρση της σύγκρουσης μεταξύ συνταγματικών αγαθών ή μεταξύ ατομικών δικαιωμάτων και άλλων συνταγματικών αγαθών. Η στάθμιση αυτή έπεται της στάθμισης που επιχειρείται από το ίδιο το Σύνταγμα⁴ και από τα αρμόδια πολιτειακά όργανα και συνιστά έλεγχο νομιμότητας με την έννοια του ελέγχου της κρατικής δραστηριότητας με τις διατάξεις της κοινής νομοθεσίας και τις συνταγματικές επιταγές, καθώς και αν το προσδοκώμενο από την πραγματοποίηση του συγκεκριμένου έργου ή δραστηριότητας όφελος τελεί σε σχέση αναλογίας με την τυχόν επαπειλούμενη βλάβη του φυσικού περιβάλλοντος⁵.

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας καθοριστικός είναι ο ρόλος του δικαστή, ο οποίος επιφορτίζεται με την αξιακή και δικαιοϊκή στάθμισή των συγκρουόμενων συμφερόντων⁶.

6.- Δημόσιο Συμφέρον

Ο εφαρμοστής του Συντάγματος βρίσκεται στο σταυροδρόμι των αντιμαχόμενων συμφερόντων και συγκεκριμένα του ατομικού δικαιώματος που δέχεται τον περιορισμό και ενός υπερατομικού αγαθού το οποίο επενδύεται τη μορφή του γενικότερου δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, η συγκεκριμενοποίηση του οποίου αποτελεί την προϋπόθεση για τον περιορισμό του ατομικού δικαιώματος και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να

---

⁴ Κατά τον R. ALEXU, *Theorie der Grundrechte*, 1986, σελ. 71, «οι περιορισμοί που θεσπίζονται στο Σύνταγμα και αναφέρονται στα συνταγματικά δικαιώματα συνιστούν άλλοτε προφανή άλλοτε καλυμμένη στάθμιση συνταγματικών αξιών και αγαθών».

⁵ Κατά τη στάθμιση μεταξύ του κόστους και του οφέλους πρέπει να προκύπτει θετικό «αξιακό πλεόνασμα» υπέρ του οφέλους που επιδιώκει ο τιθέμενος περιορισμός. Α. Παπακωσταντίνου, Σημείωμα στην ΣτΕ 1006/2002 απόφαση, ΤοΣ 2002, σελ. 902 επ.

⁶ Η αρχή της αναλογικότητας έχει δύο όψεις, «μία διαδικαστική, δικονομικό εργαλείο στα χέρια του δικαστή, με σταθμιστική ενέργεια, αφού του επιτρέπει να σταθμίσει ή να ζυγίσει διάφορα συγκρουόμενα έννομα αγαθά και μια ουσιαστική, η οποία ενσαρκώνει θεμελιώδεις αξίες του δικαιοϊκού συστήματος, όπως η διανεμητική δικαιοσύνη, και παραπέμπει στην ιδέα του προσήκοντος μέτρου ή της εύλογης σχέσης». Βλ. Α. Μανιτάκη, *Βιοηθική και Σύνταγμα*, ΤοΣ 2000, σελ. 20

θεωρηθεί ότι υπερισχύει a priori του ατομικού δικαιώματος. Αυτό προκύπτει με σαφήνεια από τη νομολογία, η οποία συχνά αμφισβητεί τη συνδρομή των λόγων δημοσίου συμφέροντος που επικαλείται το αρμόδιο πολιτειακό όργανο προκειμένου να δικαιολογήσει τη θέσπιση συγκεκριμένων περιορισμών στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως για παράδειγμα της οικονομικής ή επαγγελματικής ελευθερίας⁷. Και αυτό γιατί το δημόσιο συμφέρον δεν συνιστά μία έννοια με σταθερό και προκαθορισμένο περιεχόμενο, αλλά ένα μεταβλητό μέγεθος με δυναμικό περιεχόμενο και πρέπει να αναζητείται στο ίδιο το αξιολογικό σύστημα του Συντάγματος.

7.- Συνταγματική ισχύς

Η αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος του 2001 διακήρυξε, ρητώς, την αρχή της αναλογικότητας στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' : «...Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει...να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας...». Επίσης, η αρχή αυτή συνάγεται έμμεσα και από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, στο οποίο ορίζεται ότι οι περιορισμοί της ελευθερίας αναπτύξεως της προσωπικότητας δεν μπορούν να ξεπερνούν το αναγκαίο μέτρο για την προστασία του Συντάγματος, των χρηστών ηθών και των δικαιωμάτων άλλων. Επιπλέον, η κρατική εγγύηση, υπό την οποία τελούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και, η υποχρέωση των κρατικών οργάνων να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους κατά το άρθρο 25 παρ. 1 θεμελιώνουν αναγωγικά την αρχή της αναλογικότητας.

Η επίκληση της αρχής της αναλογικότητας δεν είναι αναγκαία, όπου οι συνέπειές της προκύπτουν ήδη από ειδικές διατάξεις.

---

⁷ Η νομολογία εφαρμόζει την αρχή της αναλογικότητας με τρόπο ώστε οι νομοθετικοί περιορισμοί να μην συνεπάγονται την αποδυνάμωση ή την αναιρέση της επαγγελματικής ελευθερίας. Βλ. Θ. Αντωνίου, «Η ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη στην επαγγελματική ελευθερία», ΤοΣ 1989, σελ. 124 επ.

8.- Ελληνική Νομολογία

Η αρχή της αναλογικότητας αναγνωρίστηκε ρητά από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας από το 1984⁸, ενώ υπονοούσαν και σε παλαιότερες αποφάσεις. Συμπυκνώνεται στην απαίτηση «οι εκ μέρους του νομοθέτου και της διοικήσεως επιβαλλόμενοι περιορισμοί εις την άσκησιν των ατομικών δικαιωμάτων να είναι μόνο οι αναγκαίοι και να συνάπτονται προς τον υπό του νόμου επιδιωκόμενον σκοπόν».

Η ελληνική νομολογία αναφέρεται πλέον ρητώς στην αρχή της αναλογικότητας. Τη συνάγει από την έννοια του κράτους δικαίου και τη χαρακτηρίζει ως συνταγματική αρχή.

Φαίνεται, μάλιστα, ότι η ρητή συμπερίληψή της στο άρθρο 25 παρ. 1 του εδ. δ' Σ, που πραγματοποιήθηκε με την αναθεώρηση του 2001, κατέστησε επιτακτικότερη την αρχή της αναλογικότητας από τα δικαστήρια. Η ρητή αναφορά στο συνταγματικό κείμενο ενός κανόνα ο οποίος συνάγεται ούτως ή άλλως από άλλους συνταγματικούς κανόνες και διατάξεις, λειτουργεί άλλωστε, κατά βάση, ενισχυτικά για το περιεχόμενο του κανόνα αυτού, αποτελώντας, μάλιστα, ορισμένες φορές τον καταλυτή για συχνότερη εφαρμογή του από τα δικαστήρια.

Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας εμφανίζεται και στις ποινικές υποθέσεις και στην απόφαση ΑΠ 14/2001 Ολ.⁹ επισημαίνεται ότι η

---

⁸ ΣτΕ 2112/1984 Τμ. Δ υπόθεση αγιογράφων, ΤοΣ 1985, σελ. 63, «Οι διατάξεις του ν. 4218/81, με τις αυστηρές ρυθμίσεις των οποίων απαγορεύθηκε κατ' ουσία στους μη πτυχιούχους αγιογράφους να ασκούν το επάγγελμά τους αντίκεινται στο άρθρ. 5 παρ. 1 Σ/τος, που επιτρέπει μεν τη θέσπιση περιορισμών και απαγορεύσεων στην επιλογή και άσκηση επαγγέλματος, αλλά μόνον εφόσον τούτο δικαιολογείται από λόγους δημοσίου συμφέροντος και ανταποκρίνονται στην αρχή της αναλογικότητος που απορρέει από την έννοια του κράτους δικαίου»

και ΣτΕ 1149/1988 υπόθεση επωνυμίας κλινικών, ΤοΣ 1988, σελ. 325, «Διάταξη νόμου που απαγορεύει στις ιδιωτικές κλινικές την χρησιμοποίηση ορισμένου τίτλου ή επωνυμίας, προς αποφυγή συγχύσεως προς αντίστοιχους τίτλους κρατικών νοσοκομείων (Ε.Σ.Υ.), δεν παραβιάζει την οικονομική ελευθερία, διότι εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον και επομένως αποτελεί θεμιτό περιορισμό της ελευθερίας αυτής. Εξάλλου το μέτρο της ανακλήσεως αδείας του ανωνύμου εταιρείας, σε περίπτωση μη συμμορφώσεως προς διάταξη του πιο πάνω περιεχομένου, δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητος, διότι τούτο συμβαίνει μόνον όταν το μέτρο, καταδήλως είναι από τη φύση του ακατάλληλο ή υπερακοντίζει το σκοπό που ο νόμος επιδιώκει, και όχι όταν απλώς αμφισβητείται η σκοπιμότητά του».

⁹ ΑΠ Ολ. 14/2001, ΠοινΔικ 2001, σελ. 832

παραβίαση αυτής της αρχής πρέπει να ερευνάται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Κατά την απόφαση ο νομοθέτης μπορεί να θεσπίζει περιορισμούς στην άσκηση ενδίκου μέσου «αρκεί οι συνέπειες που επισύρει η παράβασή τους να μην είναι υπέρμετρες σε σημείο ώστε να αναιρούν την ελεύθερη πρόσβαση στο Δικαστήριο ή να αντιβαίνουν στην αρχή της αναλογικότητας, πράγμα που συμβαίνει όταν η προβλεπόμενη από το νόμο κύρωση είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση δυσανάλογη προς την παράβαση της διάταξης του νόμου».

9.- Έλεγχος Συνταγματικότητας και Αρχή αναλογικότητας

Τα ανώτατα δικαστήρια της Χώρας εφαρμόζουν τα τελευταία ιδίως χρόνια με από τρόπο την αρχή της αναλογικότητας στο πλαίσιο του ελέγχου της συνταγματικότητας. Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελεί η 1006/2002 απόφαση του ΣτΕ¹⁰. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει ισχυρισμό του αναιρεσείοντος, κατά τον οποίο η επιβολή σε βάρος του ενός υψηλού τέλους συνιστά κατάφωρη παραβίαση της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, η οποία αποτελεί ταυτόχρονα και γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο προσδιόρισε το κανονιστικό περιεχόμενο της ανωτέρω συνταγματικής αρχής ως εξής: i.- Οι τιθέμενοι από το νομοθέτη και τη Διοίκηση περιορισμοί πρέπει να είναι μόνον οι εκάστοτε αναγκαίοι (αρχή αναγκαιότητας), ii.- να συνάπτονται με το σκοπό που επιδιώκει ο νόμος, iii.- να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ του συγκεκριμένου μέτρου και του επιδιωκόμενου σκοπού. Σύμφωνα, εξάλλου, με την ίδια απόφαση ένα νομοθετικό μέτρο προσκρούει στην αρχή της αναλογικότητας μόνο αν: α.- είναι από τη φύση του ακατάλληλο για τον σκοπό που επιδιώκει ο νόμος ή β.- υπερακοντίζει προφανώς τον σκοπό του. Το Δικαστήριο, προβαίνοντας σε *in concreto* έλεγχο της συνταγματικότητας του επιδικού προστίμου σε σχέση

---

¹⁰ ΣτΕ 1006/2002 ΤοΣ 2002, σελ. 906

Βλ. ενδεικτικά την ΣτΕ 2522/2000, ΕΔΔΔΔ 2001, σελ. 468 επ., με παρατηρήσεις Απ. Παπακωνσταντίνου και ΣτΕ 1909/2001 ΕΔΔΔΔ 2002, σελ. 119 επ. με παρατηρήσεις επίσης του ιδίου. Δε θα ήταν υπερβολή, μάλιστα, να υποστηριχθεί ότι η αρχή της αναλογικότητας έχει ήδη καταστεί βασικό γνώρισμα του συνταγματικού μας πολιτισμού.

με την αρχή της αναλογικότητας έκρινε κατά πλειοψηφία ότι δεν αντίκειται σε αυτή.

Σύμφωνα με την ανωτέρω απόφαση ο έλεγχος της συνταγματικότητας με βάση την αρχή της αναλογικότητας είναι έλεγχος οριακός. Το νομοθετικό μέτρο, έτσι, πρέπει να μην είναι «προφανώς» ακατάλληλο για τον επιδιωκόμενο σκοπό. Επιπλέον να μην υπερακοντίζει «προφανώς» το σκοπό του νόμου. Ο επίμαχος, επομένως, περιορισμός πρέπει να μην υπερβαίνει κατά τρόπο πρόδηλο τις επιταγές που απορρέουν από την αρχή της αναλογικότητας. Το πότε ένα μέτρο είναι προφανές ακατάλληλο και υπερακοντίζει προφανώς τον σκοπό του νόμου είναι ζήτημα πραγματικό και κρίνεται με βάση τα δεδομένα της κοινής πείρας και λογικής. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν αρκεί το εν λόγω νομοθετικό μέτρο να είναι απλά ακατάλληλο ή (*stricto sensu*) «δυσανάλογο» προκειμένου να θεωρηθεί ότι αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας.

10.- Συμπέρασμα

Κατά την έννοια της αρχής της αναλογικότητας οι επιβαλλόμενοι από το νομοθέτη και τη Διοίκηση περιορισμοί πρέπει να είναι μόνο οι εκάστοτε αναγκαίοι και να συνάπτονται με τον σκοπό που επιδιώκει ο νόμος, επιβάλλεται δε πάντοτε να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ συγκεκριμένου μέτρου και του επιδιωκόμενου σκοπού. Ένα νομοθετικό μέτρο προσκρούει στην αρχή της αναλογικότητας μόνο αν είναι από τη φύση του προφανώς ακατάλληλο για το σκοπό που επιδιώκει ο νόμος, είτε υπερακοντίζει προφανώς επίσης το σκοπό του.

11.- Περίληψη: «Αρχή Αναλογικότητας»

Η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί ουσιώδες στοιχείο του «κοινού ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού». Τα δικαστήρια εφαρμόζουν τα τελευταία ιδίως χρόνια την αρχή της αναλογικότητας. Η επίκληση μάλιστα, της αρχής αυτής κατέστη πολύ απτή μετά την αναθεώρηση του 2001 και την προσθήκη στο συνταγματικό κείμενο ρητής αναφοράς σ' αυτήν. Η αρχή της αναλογικότητας αναλύεται σε τρεις ειδικότερες αρχές: Στην αρχή της καταλληλότητας, στην αρχή της αναγκαιότητας και στην αρχή της αναλογικότητας εν τη στενή εννοία του όρου. Οι περιορισμοί πρέπει να είναι αναγκαίοι και να συνάπτονται με τον σκοπό που επιδιώκει ο νόμος, επιβάλλεται δε πάντοτε να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ συγκεκριμένου μέτρου και του επιδιωκόμενου σκοπού. Η στάθμιση αυτή γίνεται βάσει των ειδικών συνθηκών της κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης και όχι γενικά για όλες τις περιπτώσεις, γιατί κανένα έννομο αγαθό δεν υπερισχύει του άλλου a priori, ειδικά δε στις περιπτώσεις που το αντιτιθέμενο έννομο αγαθό προστατεύεται συνταγματικά, κάτι τέτοιο θα προσέκρουε στην αρχή της τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων.

12.- Principle of proportionality

The principle of proportionality constitutes a significant element of the "common European constitutional culture". Courts, especially during recent years, implement the principle of proportionality. Furthermore, the appeal to this principle was proved especially substantial following the revision of 2001, in which the constitutional instrument was amended to include explicit reference to it. The principle of proportionality is analysed into three particular principles: the principle of appropriateness, the principle of necessity and the principle of proportionality in the restricted sense of the term. Limitations are deemed necessary and should be imposed in accordance with the pursued purpose of the law; on the other hand, it is imperative that there is always a reasonable relation between the measures taken and the pursued purpose. This balance is achieved by considering the special

conditions of each specific case and not by generalising all cases, since no legal right prevails a priori against another, especially in cases in which the opposing legal right is protected by constitution; in such a case it would run contrary to the principle of the formal equivalence of constitutional provisions.

13.- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ALEXY R., *Theorie der Grundrechte*, 1986

Αντωνίου Θ., *Η ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη στην επαγγελματική ελευθερία*, ΤοΣ 1989

Βενιζέλος Ευ., *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 1991

Βενιζέλος Ευ., *Το αναθεωρητικό κεκτημένο, Το συνταγματικό φαινόμενο στον 21ον αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001*, 2002

Βενιζέλος Ευ., *Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων*, 1990

Gerapetritis G., *Proportionality in administrative law*, 1997

Γέροντας Α., *Πέντε χρόνια μετά τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001*, τ. α', 2006

Γέροντας Α., *Η αρχή της αναλογικότητας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο*, ΤοΣ, 1983

Γεωργόπουλος Κ., *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, 12η έκδοση 2001

Δαγτόγλου Π., *Συνταγματικό Δίκαιο*

Δαγτόγλου Π., *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, 2005

Δαλακούρας Θ., *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, 1993

Δημητρόπουλος Α., *Εφαρμογές Συνταγματικού Δικαίου II Συνταγματικά Δικαιώματα*, 2007

Δημητρόπουλος Α., *Γενική Συνταγματική Θεωρία, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, τ. Α', 2004

Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου* τ. Γ' - ημίτ. Ι

Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ειδικό Μέρος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου* τ. Γ' - τεύχ. ΙΙ

Καράκωστας Β. / Γεωργοπούλου – Αθανασούλη Ε., *Το Σύνταγμα*, 1996

Καράκωστας Β., *Το Σύνταγμα, Ερμηνευτικά Σχόλια-Νομολογία*, 2006

Κασιμάτης Γ. / Μαυριάς Κ., *Ερμηνεία του Συντάγματος*

Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου, *Η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο*, 1989

Μάνεσης Α., *Συνταγματικό Δίκαιο Ι*, 1980

Μάνεσης Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες*, 1981

Μανιτάκης Αντ., *Βιοηθική και Σύνταγμα*, ΤοΣ 2000

Μανιτάκης Αντ., *Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας*, 1994

Μανιτάκης Αντ., *Συνταγματικό Δίκαιο Ι*, 1987

Μανιτάκης Αντ., *Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001*, 2002

Μαυριάς Κ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 3η έκδοση 2004

Ορφανουδάκη Σ., *Η αρχή της αναλογικότητας*, 2003

Ράϊκος Αθ., *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2002

Σκουρή Β., *Η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας*, ΕλλΔνη 1987

Τσάτσος Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, τόμ. Γ', 1988

Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2η έκδοση, 2002

Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2006